

Ілійчук Л.В. Природоохоронна діяльність як засіб формування екологічної культури молодших школярів. Психологія та педагогіка: необхідність впливу науки на розвиток практики в Україні: збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 28-29 березня 2014 року). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2014. С. 49-52.

Ілійчук Л.В.

доцент кафедри

теорії та методики початкової освіти

ДВНЗ “Прикарпатський національний

університет імені Василя Стефаника”

м. Івано-Франківськ, Україна

ПРИРОДООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Система екологічної освіти і виховання, яка в останні десятиріччя сформувалась у самостійну галузь педагогічної теорії і практики спрямована на послідовний розвиток у підростаючого покоління високої екологічної культури як складової частини загальної культури особистості, її освіченості та вихованості, що сприяє гармонізації відносин із природою як середовищем життя і діяльності. Виховання відповідального ставлення до природи, розширення знань, умінь і навичок, необхідних для її охорони, стають невід’ємною частиною загальної системи освіти. Виразним показником екологічної культури є реальний внесок у подолання негативних наслідків впливу на природу, попередження дій, що наносять їй шкоду, роз’яснення і пропаганда законів збереження та охорони природного середовища.

У науковій літературі існує цілий ряд визначень понять “охорона природи”, “діяльність”, “природоохоронна діяльність”. Зауважимо, що термін “охорона природи” отримав визнання і поширення на першому Міжнародному

з'їзді з охорони природи (Швейцарія, 1913) і трактувався як охорона окремих об'єктів природи шляхом виключення їх із господарського користування. У відповідності до чого основною формою охорони природи ставало створення заповідників, заказників, метою яких було збереження природних пам'яток [5, с. 3]. У середині ХХ століття, з розширенням масштабів впливу людства на природу, під охороною природи почали розуміти не тільки збереження деяких об'єктів природи, але й охорону і раціональне використання всіх природних ресурсів і навколишнє природне середовище в цілому [6, с. 12].

У 70-80-х роках ХХ ст., коли загострення екологічної ситуації набуває загальнопланетарного характеру як результат порушення законів природи і вимагає від суспільства збереження та охорони навколишнього середовища, з'являється низка наукових досліджень, які присвячені питанням охорони природи (В. Галушин, Н. Гладков, О. Захлебний, І. Зверев, І. Матрусов, А. Міхеєв, І. Суравегіна, П. Капінос, Н. Панасенко, Н. Родзевич, К. Пашканг та ін.). Цю дефініцію виражено трьома поняттями: раціональне використання біологічних систем; захист природного середовища від забруднення; збереження видової різноманітності біосфери [3; 5; 7].

У “Всесвітній енциклопедії філософії” поняття “діяльність” трактується як фундаментальна філософська, психолого-педагогічна й соціально-особистісна категорія, яка розкриває спосіб буття людини, у межах якого відбувається зіткнення цілепокладаючої волі суб'єкта, його потреб, а отже визначеної ним мети життєдіяльності, з одного боку, і об'єктивних закономірностей буття з іншого, що спричиняє необхідність вносити конкретні зміни у навколишню дійсність і власне у діяльність [1, с. 290]. У “Сучасному тлумачному психологічному словнику” під поняттям “діяльність” розуміється динамічна система взаємодій суб'єкта зі світом, у процесі яких відбувається виникнення і втілення в об'єкті психічного образу і реалізація опосередкованих ним відносин суб'єкта в предметній дійсності [9, с. 101]. Основними компонентами діяльності, згідно з “Українським педагогічним словником”, є суб'єкт з його потребами; мета, відповідно до якої перетворюється предмет в об'єкт, на який

спрямована діяльність; засіб реалізації мети; результат діяльності [2, с. 98].

У відповідності до вищезазначеного визначимо поняття “природоохоронна діяльність”, яке розглядається нами як система практичних заходів, спрямована на раціональне використання і відтворення природних ресурсів, захист навколишнього середовища від забруднення і руйнування, збереження явищ і об’єктів природи, що здійснюється на основі сукупності природничих і природоохоронних знань, емоційно-ціннісного ставлення до довкілля, сформованих норм і правил екологічно доцільної поведінки, практичних умінь і навичок особистості у галузі охорони природи.

Сьогодні формування таких якостей особистості, як готовність до раціонального природокористування, захист природних об’єктів від руйнування, збереження пам’яток природи в їх природному стані і здатність здійснювати активні природоохоронні дії у відповідності з поставленою метою є важливим завданням загальноосвітньої школи I ступеня. Природоохоронну діяльність при цьому регулюють система сформованих інтелектуальних умінь і практичних навичок, що охоплює природничі та оцінні знання, моральні норми, правила та переконання особистості [8, с. 68].

Практична діяльність молодших школярів з вивчення і охорони природи є складним структурним утворенням, що включає мету, засоби, результати, цілеспрямовані дії і операції їх досягнення. Успіх діяльності залежить від поставленої мети, усвідомлення властивостей предмета, на який спрямована дія. Діяльність завжди регулюється усвідомленою метою, яка набуває форми мотиву діяльності. Формування мети природоохоронної діяльності передбачає співвіднесення її з потребами, інтересами особистості, повинна бути особистісно значимою для молодших школярів. Мотивація природоохоронної діяльності розвивається протягом усього навчально-виховного процесу: під час формування уявлень і понять, вироблення ціннісних орієнтацій, навчання методичним прийомам вирішення природоохоронних завдань. Постановка мети і сформованість мотиву спрямовують інтелектуальні і фізичні зусилля на визначений об’єкт, який учні піддають перетворенню, використовуючи для

цього адекватно підібрані способи і засоби.

Організація природоохоронної діяльності молодших школярів передбачає реалізацію її предметного змісту, тобто відбір і конструювання системи навчально-виховних завдань і способів їх вирішення, створення ситуацій, які моделюють реальну діяльність людей з вивчення, охорони і покращення природи, залучаючи тим самим учнів у систему реальних стосунків з природним і соціальним середовищем, міжособистісного спілкування, взаємної відповідальності і залежності, що закладає орієнтовну основу природоохоронної діяльності. При цьому її компонентами виступають глибокі знання закономірностей і взаємозв'язків природно-територіальних комплексів; зацікавленість у збереженні природних багатств, в їх відтворенні і збагаченні; дотримання норм поведінки у природному середовищі, що виникають із внутрішніх потреб людини і відповідають суспільно-правовим нормам; активні дії, спрямовані на боротьбу проти порушників законодавства з охорони природи, проти байдужого ставлення до її ресурсів.

У процесі навчально-практичної діяльності молодших школярів з покращення і охорони природи певним чином поєднуються гра, навчання, праця і спілкування, під час яких формується особистісне ставлення учнів до природного середовища. При цьому необхідно враховувати два види ставлення. Один з них пов'язаний з потребою пізнавати закони природи з метою раціонального використання її ресурсів, збереження екологічної якості навколишнього середовища. Основу формування такого ставлення становить оволодіння науковими знаннями і методами. Другий тип ставлення визначається духовними потребами особистості в естетичній насолоді, джерелом якої є природа. Формування естетичного ставлення спрямоване на розвиток уміння бачити прекрасне у природному середовищі.

Різниця між способами формування раціонального і емоційного ставлення до природи відображається в практичній діяльності школярів. У процесі трудової діяльності з раціонального використання або захисту довкілля учні безпосередньо впливають на природу як на матеріальний об'єкт і тим самим

сприяють деякому її перетворенню. Естетичне освоєння природи практично не змінює природні об'єкти. Однак у будь-якому виді діяльності, який здійснюють школярі при взаємодії з природою, завжди задіяні сприйняття і почуття, пам'ять і мислення, увага, уява, воля, розвиваються інтереси і потреби. Їх поєднання обумовлюється єдністю зовнішньої і внутрішньої сторін ставлення до природи – нерозривним зв'язком практичних дій і свідомості [4, с. 141].

Отже, природоохоронна діяльність є важливим показником сформованості екологічної культури учнів початкових класів, яка виявляється у недопущенні дій, що приносять шкоду природному середовищу, здійсненні посиленого вкладу у подолання негативних впливів на природу, пропаганді законів про її охорону. При цьому основою розуміння багатоманітної цінності природи, що формує необхідну світоглядну позицію особистості є поєднання емоційного, інтелектуального і естетичного сприйняття навколишнього середовища.

Література:

1. Всемирная энциклопедия философии / гл. науч. ред. и сост. А. А. Грицанов. – М. : АСТ; Мн. : Харвест, Совр. лит., 2001. – 1312 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Захлебный А. Н. Охрана природы в школьном курсе биологии : пособие для учителя / А. Н. Захлебный, И. Д. Зверев, И. Т. Суравегина. – М. : Просвещение, 1977. – 207 с.
4. Захлебный А. Н. Школа и проблемы охраны природы : содержание природоохранительного образования / А. Н. Захлебный. – М. : Педагогика, 1981. – 184 с.
5. Матрусов И. С. Школа и охрана природы / И. С. Матрусов. – М. : Знание, 1976. – 64 с.
6. Михеев А. В. Охрана природы : учебное пособие для СПТУ / А. В. Михеев, В. М. Константинов. – М. : Высшая школа, 1986. – 256 с.
7. Охрана природы : учеб. для студентов биол. спец. пед. ин-тов / А. В. Михеев,

В. М. Галушин, Н. А. Гладков. – М. : Просвещение, 1987. – 256 с.

8. Пустовіт Г. П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах : монографія / Г. П. Пустовіт. – К.-Луганськ : Альма-матер, 2004. – 540 с.

9. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник / В. Б. Шапар. – Харків : Прапор, 2005. – 640 с.